

КУЛЬТУРНО-ДОЗВІЛЛЄВА СФЕРА ЯК АСПЕКТ СОЦІАЛЬНО-ВИХОВНОЇ РОБОТИ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА

2. Державний стандарт початкової загальної освіти // Початкова школа. – 2011. – № 7. – С. 3 – 9.
3. Іванішена С. *Форми та методи інтерактивного навчання* / С. Іванішена // Початкова школа. – 2005. – № 3. – С. 7 – 9.
4. Комар О. *Навчання школярів за інтерактивними методами* / О. Комар // Початкова школа. – 2006. – № 5. – С. 57 – 59.
5. Нісімчук А.С., Падалка О.О., Шпак О.Т. *Сучасні педагогічні технології* / А.С. Нісімчук, О.О. Падалка, О.Т. Шпак. – К.: Генеза, 2000. – 368 с.
6. Пометун О., Пироженко Л. *Інтерактивні технології навчання: теорія і практика* / О. Пометун, Л. Пироженко. – К.: Вища школа, 2002. – 136 с.
7. Стахів Л. *Методика викладання природознавства: позакласна робота (1 – 4 класи): навчально-методичний посібник* / Л. Стахів. – Дрогобич: Редакційно-видавничий відділ ДДПУ, 2015. – 90 с.
8. Стахів Л., Гизюк Л., Самойлик С. *Педагогічні технології у початковій школі (уроки розвитку зв'язного мовлення (2 – 4 класи): навчально-методичний посібник* / Л. Стахів, Л. Гизюк, С. Самойлик. – Дрогобич: Редакційно-видавничий відділ ДДПУ, 2014. – 30 с.
9. Стахів Л., Стахів В. *Дидактичний матеріал до проведення виховного заходу у початковій школі Свята квітів* / Л. Стахів, В. Стахів // Початкова школа. – 2014. – № 11. – С. 34 – 35.
10. Стахів Л., Стахів В., Стецик Р. *Впровадження аудіо-візуально-кінестетичних методів навчання у ВНЗ під час проведення занять з природничих дисциплін* / Л. Стахів, В. Стахів, Р. Стецик // М-ли наук.-практ. конф. “Методика навчання природничих дисциплін у середній та вищій школі (XXII Каршинські читання)” / За ред М.В. Гриньової. – Полтава, 2015. – С. 194 – 196.

Стаття надійшла до редакції 08.10.2015

УДК 364 – 787.7:379.8

Юлія Возна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної роботи і соціальної педагогіки Хмельницького національного університету

КУЛЬТУРНО-ДОЗВІЛЛЄВА СФЕРА ЯК АСПЕКТ СОЦІАЛЬНО-ВИХОВНОЇ РОБОТИ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА

У статті висвітлюються проблеми організації дозвілєвої діяльності дітей та молоді у контексті соціально-виховної роботи соціального педагога. Автор розглядає дозвілля як можливість розвитку соціальної активності, творчого потенціалу особистості, як чинник успішної соціалізації дітей та молоді.

Ключові слова: “культурно-дозвілєва сфера”, “дозвілля”, “соціальне виховання”, “соціально-виховна робота”.

Літ. 16.

Юлия Возная, кандидат педагогических наук, доцент кафедры социальной работы и социальной педагогики Хмельницкого национального университета

КУЛЬТУРНО-ДОСУГОВАЯ СФЕРА КАК АСПЕКТ СОЦИАЛЬНО-ВОСПИТАТЕЛЬНОЙ РАБОТЫ СОЦИАЛЬНОГО ПЕДАГОГА

В статье освещаются проблемы организации досуговой деятельности детей и молодежи в контексте социально-воспитательной работы социального педагога. Автор рассматривает досуг как возможность развития социальной активности, творческого потенциала личности, как фактор успешной социализации детей и молодежи.

Ключевые слова: “культурно-досуговая сфера”, “досуг”, “социальное воспитание”, “социально-воспитательная работа”.

Julia Vozna, Ph.D. (Pedagogy), Associate Prof. Of the Social Work and Social Pedagogy Department Khmelnytsky National University

CULTURAL AND RECREATIONAL SPHERE AS AN ASPECT OF SOCIAL AND EDUCATIONAL WORK OF THE SOCIAL TEACHER

The article observes the problem of the organization leisure time activities for children and youth in the context of social and educational work of the social teacher. The author analyzes the possibility of leisure as a social activity, the creative potential of the individual, as a factor of successful socialization of children and youth.

Keywords: “cultural and leisure sphere”, “leisure”, “social education”, “social and educational work”.

Постановка й обґрунтування глобальні зміни в усіх сферах життя, зацікавлене актуальності проблеми. Сучасне у збереженні та розвитку тих соціальних українське суспільство, переживаючи інститутів, які спроможні позитивно впливати на

вирішення соціальних проблем та активізувати соціалізуючі механізми виховної сфери. Суспільні перетворення, що відбуваються в Україні внаслідок соціально-економічних змін, потребують перегляду багатьох соціально-педагогічних орієнтирів. Трансформаційні процеси охоплюють усі підсистеми суспільства, зокрема й соціально-педагогічну сферу. Саме тому в сучасному педагогічному просторі особливої значущості набуває проблема виховання ініціативної, креативної особистості з високим рівнем сформованості тих якостей, які сприятимуть її успішній соціалізації.

Одним із аспектів соціально-виховної роботи, який ми розглянемо у цій статті, є конструктивна організація дозвілєвої діяльності дітей та молоді. Адже саме дозвілля як природна потреба, надає можливість розвитку соціальної активності, творчого потенціалу, та й, в цілому, сприяє успішній соціалізації особистості.

Безперечно, лише педагогічно організоване дозвілля, орієнтоване на врахування можливостей, інтересів, потреб, психофізичних особливостей особистості, буде сприяти активізації особистісного потенціалу, розвитку здібностей до прийняття та реалізації власних рішень, підвищенню комунікативної компетентності дітей та молоді.

Саме тому сьогодні активізуються наукові пошуки вдосконалення організації дозвілля в умовах функціонування позанавчальних закладів.

Проблеми організації дозвілля дітей та підлітків порушуються у дослідженнях ряду науковців. Дозвілля в контексті вільного часу вивчали: Г. Орлов, В. Патрушев, В. Піча, Е. Соколов, Ю. Стрельцов, Б. Трегубов, В. Триодін, Б. Тітов. Власне поняття “дозвілля” аналізували вчені: Р. Азарова, Л. Акімова, А. Воловик, В. Кірсанов, Т. Кисельова, Б. Мосальов, І. Петрова, В. Суртаєв, Н. Цимбалюк, Д. Шамсутдінова й інші. Ефективну організацію дозвілєвого простору для вирішення конкретних соціально-виховних завдань досліджували Ю. Клейберг, Г. Колик, С. Пішун, А. Фатов та ін. Сучасні науковці відводять культурно-дозвілєвій сфері як соціалізуючому механізмові провідну роль.

Метою статті є систематизація теоретичних ідей та узагальнення досвіду соціально-виховної роботи соціального педагога у контексті культурно-дозвілєвої діяльності.

Виклад основного матеріалу. Дозвілля є потужним засобом культурного, професійного та етичного збагачення особистості. Рекреація є досить місткою сферою соціальної діяльності: за відсутності сталих стандартів, вона передбачає

високу ступінь варіативності як у використанні нових технологій, так і у впровадженні нових ідей. Стимулювання конкурентності на ринку культурних послуг є одним з реальних шляхів наближення соціально-культурної інфраструктури України до рівня світових показників. Але саме зміст дозвілєвої практики визначатиме її соціально-культурну актуальність.

Отже, сфера дозвілля – простір для науково-обґрунтованої соціально-педагогічної діяльності з метою реалізації соціального виховання. У подальшому розглядатимемо терміни “дозвілля” і “сфера” у взаємозв’язку, який надає їм особливих характеристик з урахуванням соціально-педагогічного контексту. Глумачний словник надає таке визначення поняття – “дозвілля – вільний, незайнятий час, гуляння, простір від справи” [3, 797]; “дозвілля – вільний час або складова вільного часу, якою людина розпоряджається на власний розсуд” [8, 304].

У контексті нашого дослідження цінним є дослідження І. Петрової, яка, дозвілля визначає як культурологічний феномен, обстоює думку, що дозвілля – важливий чинник культурного розвитку особистості, розглядає сутність категорії дозвілля в культурологічному аспекті, стверджує, що ґрунтовні характеристики поняття “дозвілля” у вітчизняній науковій літературі не існує, що зумовлює необхідність дотримання інтеграційного підходу у визначенні поняття “дозвілля” та створення цілісної культурологічної концепції дозвілля [11]. Для нас зрозуміло, що соціально-педагогічний аспект цілісної концепції дозвілля має зокрема містити змістовні та просторові його характеристики.

Для нашого дослідження важливим є визначення поняття “дозвілля” за Р. Азаровим, який зазначає: дозвілля – це проміжок часу, який суб’єктивно оцінюється людиною як такий, що належить їй, та наповнюється цілеспрямованою корисною діяльністю [1, 65]. В цілому, дійсно дозвілля має суб’єктивно оцінюватися людиною, наповнюватися діяльністю. Але слід зважати на те, що сам термін “дозвілля” не вказує на позитивний або негативний її напрям. Очевидно, що вільний вибір людини може бути не тільки на користь собі, іншим, суспільству. Автор пропонує соціально-педагогічну модель організації дозвілєвої діяльності учнівської молоді, яка ґрунтується на структурно-функціональному підході та є багатоплановим утворенням, що має змістовно-цільовий, формально-організаційний, управлінський, кадровий аспекти і враховує соціально-вікові, освітньо-статусні особливості учнівської молоді, а також обрані нею в теперішній

час й бажані на перспективу форми дозвілля, що співвідносяться з певними періодами її вільного, зокрема канікулярного часу [1, 15]. Така позиція пояснює достатньо повне розуміння дозвілля, але, на наш погляд, є саме педагогічною моделлю, оскільки сутнісний соціально-педагогічний аспект не враховано.

Так, В. Кірсанов пропонує тривекторну модель дозвілля, що названа автором інтегрованою й відбиває систему ідентифікації дозвілля через усвідомлення часу, діяльності, психоемоційного стану особистості [6, 41]. Для нас важливо те, що дозвілля не може вимірюватися за якимось одним параметром і має розглядатися в різних аспектах, зокрема соціально-педагогічному. Автор розглядає дозвілля в педагогічному контексті й здійснює семантичний аналіз терміна “дозвілля”, зважаючи на полісемантичність його трактування та підкреслюючи, що це “дозволяє осмислити якнайширше й сам феномен дозвілля в різноманітних його проявах, враховуючи, що в мовній культурі народу виявляються його ментальність, світобачення, картина світу” [6, 61].

Враховуючи мету нашого дослідження, важливим є розуміння пріоритетної ролі соціально-виховної роботи у культурно-дозвіллевій сфері.

Вважаємо доцільним у контексті нашого дослідження надати визначення поняття “соціально-виховна робота” як організована соціальним педагогом діяльність у дозвіллевій сфері.

Основою соціально-виховної роботи соціального педагога є соціальне виховання. Проаналізуємо визначення цього поняття науковцями.

У сучасній соціально-педагогічній науці єдиного визначення поняття “соціальне виховання” немає, але його різні трактування мають схожий зміст.

У ході аналізу літератури з означеної проблеми було виявлено, що вчені в основному акцентують увагу на двох моментах: а) соціальне виховання забезпечує входження людини в систему соціальних стосунків, розвиток у неї необхідних якостей; б) соціальне виховання є цілеспрямованим (чи відносно цілеспрямованим) процесом.

У межах першого підходу в навчальному посібнику Л. Коваль, І. Звереві, С. Хлебнік “соціальне виховання” розглядається як система соціально-педагогічних, культурних, сімейно-побутових та інших заходів, спрямованих на оволодіння й засвоєння дітьми й молоддю

загальнолюдських і спеціальних знань, соціального досвіду з метою формування в них стійких ціннісних орієнтацій і адекватної соціально направленої поведінки [7, 25].

Під соціальним вихованням, як предметом соціальної педагогіки О. Кузьменко розуміє “...створення умов та заходів, спрямованих на оволодіння і засвоєння підростаючим поколінням загальнолюдських і спеціальних знань” [13, 18]. А. Мудрик дає таку змістову характеристику “соціального виховання” як однієї з основних наукових категорій соціальної педагогіки: “виховання здійснюється суспільством і державою у створених для цього організаціях” [9, 4].

О. Безпалько трактує “соціальне виховання” “як створення умов та заходів, спрямованих на оволодіння і засвоєння підростаючим поколінням загальнолюдських і спеціальних знань, соціального досвіду з метою формування в нього соціально позитивних ціннісних орієнтацій” [2, 29]. М. Галагузова визначає, що “соціальне виховання” є одночасно однією з основних категорій соціальної педагогіки, а також є видовим поняттям стосовно категорії “виховання” і пов’язане із включенням дитини у спільне життя в суспільстві [14, 54].

Прихильником процесуального аспекту “соціального виховання” виступає Л. Мардахасев, який стверджує, що соціальне виховання – цілеспрямовано керований процес соціального розвитку, соціального формування особистості людини, допомога людині в засвоєнні й прийнятті моральних стосунків, які склались у сім’ї й суспільстві, прийнятті правових, економічних, громадянських і побутових відносин, направлене виховання людини з урахуванням її особистісно-соціальних проблем і соціальних потреб середовища її життєдіяльності [15, 72].

М. Горячов визначає “соціальне виховання” як “цілеспрямований процес громадянського формування особистості на основі її включення у різні види соціальних відносин, спілкування, різнобічної діяльності” [16, 3].

На думку М. Плоткіна, “соціальне виховання” є складовою частиною соціальної педагогіки, предметом його виступає процес педагогічного впливу на соціальну взаємодію людини протягом усього життєвого шляху у різних сферах її мікросередовища [12, 24].

Так, на думку Л. Крившенко, соціальне виховання – це цілеспрямований процес формування соціально важливих якостей особистості, необхідних їй для успішної соціалізації [10, 402].

А. Рижанова під “соціальним вихованням”

розуміє “цілеспрямований розвиток соціальності (соціальних цінностей, соціальних рис, соціальної поведінки) соціальних суб’єктів” [13, 43].

З огляду на вищесказане варто підкреслити, що існує ширше тлумачення поняття “соціальне виховання”. Так, Каджаспірови вважають, що соціальне виховання – це результат і процес стихійної взаємодії людини з ближнім життєвим середовищем і умовами цілеспрямованого виховання (сімейного, духовно-морального, громадянського, правового, релігійного та ін.); процес активного пристосування людини до певних ролей, нормативних настанов і взірців соціального виявлення; сплановане створення умов для відносно цілеспрямованого розвитку людини у процесі її соціалізації [5, 25].

Отже, двоаспектність у визначенні поняття “соціальне виховання” полягає у розумінні його, з одного боку, як створення умов для формування соціально позитивних і духовно-ціннісних орієнтацій дітей і молоді; з іншого – як цілеспрямований процес соціального формування особистості.

Сучасна педагогіка метою соціального виховання визначає сприяння продуктивному особистісному зростанню людини при вирішенні нею життєво важливих завдань взаємодії з навколишнім світом (досягнення життєвого успіху, соціальної компетентності, конкурентноспроможності, соціального самовизначення, виживання в суспільстві) [10].

М. Плоткін зазначає, що соціальне виховання як галузь педагогічного знання має за мету вивчати і вирішувати комплексні проблеми людини в середовищі, враховуючи всі впливи, які зазнає індивід на всіх етапах онтогенезу, соціального становлення і розвитку особистості; як прикладна діяльність, воно спрямоване на перетворення навколишнього середовища, формування в соціумі гуманних відносин, пошук педагогічно компромісних рішень, у т. ч. особистісно-кризових ситуаціях [12, 24].

У свою чергу О. Безпалько провідною метою соціального виховання в кожному суспільстві вважає створення оптимальних умов для найбільш повноцінного розвитку особистості [2, 29].

Л. Крившенко визначає і характеризує такі завдання соціального виховання:

- спрямована інформаційна і практична підтримка процесу продуктивного і творчого становлення індивідуальності особистості в конкретному суспільстві;

- сприяння особистості в самоорганізації особистого життя на всіх вікових етапах життєвого шляху (дитинства, юності, дорослості,

- старості) і в різних життєвих просторах її соціальної взаємодії (у сім’ї, школі, малій групі спілкування, трудовому колективі, територіальній общині);

- конструктивна допомога в ключових і критичних ситуаціях соціалізації і самореалізації особистості людини (рольовій, сімейно-побутовій, професійно-трудова, дозвіллевотворчій, соціально-правовій, громадянській, фізичній, психічній, морально-естетичній, емоційній та ін.) [10, 402].

Соціальне виховання здійснюється у взаємодії різних суб’єктів: індивідуальних (конкретних людей), групових (колективів) і соціальних (виховних організацій і органів управління).

У сучасній соціально-педагогічній науці означено такі функції соціального виховання: культурологічна (формування особистої культури індивіда); соціалізаційна (координація та керування шляхом виховання спрямованістю та ефективністю перебігу процесу соціалізації); адаптаційна (навчання ефективним моделям освоєння індивідом нових життєвих ситуацій); ціннісноутворювальна (закріплення суспільних цінностей у свідомості і поведінці індивіда); нормативна (закріплення в поведінці соціальних норм, ухвалених суспільством); інтегративна (об’єднання людей шляхом опанування взірців поведінки); функція соціального контролю (вироблення системи групових реакцій у вигляді санкцій, що адекватні соціальним цінностям) [4, 848].

Процес становлення особистості відбувається під впливом навколишнього середовища, що й визначає його характер, спрямованість. З огляду на це, соціальне виховання з педагогічних позицій враховує практично всі сфери соціального життя і діяльності, розглядаючи індивіда в контексті його найближчого оточення.

Влучно свого часу підкреслив П. Наторп: “виховання повинне служити інтересам суспільства, а життя суспільства у різнобічних своїх напрямках повинне повністю служити інтересам виховання; при цьому все – економічно-правовий устрій; систематичний догляд за розвитком науки; мистецтво, яке керує свідомими і в той же час морально доступними законами, що проймають все життя суспільства і самі стали життям; та, як наслідок цього, гармонійний порядок також і домашнього життя від спілкування статей і до народження дітей включно, – все це повинно сприяти досягненню однієї і тієї ж мети: чистого громадянства і пізнання та бажання єдиного, вічного добра” [16].

Таким чином, соціальне виховання – це та галузь педагогічного знання, яка покликана

КУЛЬТУРНО-ДОЗВІЛЛІСВА СФЕРА ЯК АСПЕКТ СОЦІАЛЬНО-ВИХОВНОЇ РОБОТИ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА

вивчати і вирішувати комплексні проблеми людини в середовищі, враховуючи всі впливи, які зазнає індивід на всіх етапах онтогенезу, соціального становлення і розвитку особистості. Відповідно, сфера дозвілля – простір для науково-обґрунтованої соціально-педагогічної діяльності з метою реалізації соціального виховання.

Висновки. Суспільні перетворення, що відбуваються в Україні внаслідок соціально-економічних змін, потребують перегляду багатьох соціально-педагогічних орієнтирів. Соціально-виховна робота виступає у сучасній системі освіти та виховання як стрижнева основа конструктивної взаємодії особистості та соціокультурного середовища, забезпечуючи можливість успішної соціалізації дітей та молоді шляхом змістовної організації дозвілля.

Рекомендації. Результати проведеного аналізу змісту понять “дозвілля”, “соціально-виховна робота” та “соціальне виховання” дають можливість визначити зміст та напрями соціально-виховної роботи, які можуть бути використаними для визначення стратегії розвитку та організації дозвіллевого простору для вирішення конкретних соціально-виховних завдань.

Перспективи подальших досліджень. Спеціальних досліджень потребує проблема методології і змісту соціально-виховної роботи в нашій країні, ролі і місця культурно-дозвілдової складової у системі соціально-педагогічної діяльності, розробки і впровадження інноваційних технологій її здійснення.

1. Азарова Р.Н. Социально-педагогическая организация досуга учащейся молодежи: дис... д-р пед. наук: спец. 13.00.05 “Теория, методика и организация социально-культурной деятельности” / Р. Азарова. – М., 2005. – 373 с.

2. Безпалько О.В. Соціальна педагогіка в схемах і таблицях: навч. посібник / О.В. Безпалько. – К.: Центр навч. літератури, 2003. – 134 с.

3. Даль В.И. Толковый словарь живого великорусского языка: современное написание.

В 4 т. Том 1. А-З / В.И. Даль. – М.: ООО “Издательство АСТ”: ООО “Издательство Астрель”, 2003. – XXVI, 1158 с.

4. Енциклопедія освіти / АПН України; [голов. ред. В.Г. Кремень]. – К.: Хрінком Інтер, 2008. – 1040 с.

5. Каджаспирова Г.М. Педагогический словарь / Каджаспирова Г.М., Каджаспиров А.Ю. – М.: Академия. 2000. – 176 с.

6. Кірсанов В.В. Теоретико-методологічні та методичні засади педагогічної діагностики організації дозвілля: моногр. / В.В. Кірсанов. – К.: Альтерпрес, 2006. – 352 с.

7. Коваль Л.Г. Соціальна педагогіка / Соціальна робота: навч. посіб. / Коваль Л.Г., Зверева І.Д., Хлебик С.Р. – К.: ІЗМН, 1997. – 390 с.

8. Культура и культурология: словарь / сост. и ред. А.И. Кравченко. – М.: Академический проект; Екатеринбург: Деловая книга, 2003. – 928 с.

9. Мудрик А.В. Социальная педагогика: учеб. для студ. пед. вузов / под ред. В.А. Сластенина. – 3-е изд., испр. и доп. – М.: Издательский центр “Академия”, 2000. – 200 с.

10. Педагогика: учебник / Л.П. Крившенко [и др.]; под ред. Л.П. Крившенко. – М., 2006. – 432 с.

11. Петрова І. Семантико-етимологічний аналіз дозвілля: культурологічний аспект [Електронний ресурс] / І.В. Петрова. – Режим доступу: www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Pki/2009_25/Petrova_I.V.pdf

12. Плоткин М. Социальное воспитание как научная категория / М. Плоткин // Социальная педагогика. – 2004. – № 3. – С. 22 – 24.

13. Рижанова А.О. Развитие социальной педагогики в социокультурном контексте: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.05 / Рижанова Алла Александрівна. – Харків, 2004. – 442 с.

14. Социальная педагогика: курс лекций / под общей ред. М.А. Галагузовой. – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2000. – 416 с.

15. Словарь по социальной педагогике / авт.-сост. Л.В. Мардахаев. – М., 2002. – 368 с.

16. Теория и история социальной педагогики: хрестоматия / сост. М.Д. Горячев. – Самара, 2000. – 244 с.

Стаття надійшла до редакції 21.10.2015

“Успіх – це свято вчорашнього дня. Що досягнуто, то вже є реально”.

Нелля Нічкало
академік, доктор педагогічних наук, професор НАПН України

